

Date: 27th March-2026

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA INGLIZ TILI DARSLARIDA TINGLAB TUSHUNISH
KOMPETENSIYASINI AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VOSITASIDA
SHAKLLANTIRISH METODIKASI**

Ergasheva Sayyora Xabibullayevna

Fakultetlararo chet tillar kafedrası

Namangan Davlat universiteti ingliz tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida ingliz tilini tinglab tushunish (listening) ko'nikmasini rivojlantirishda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) dan foydalanishning metodik jihatlari tahlil qilingan. Dars jarayonida interaktiv multimedia, mobil ilovalar, audio-vizual resurslar va onlayn platformalardan samarali foydalanish usullari ko'rsatilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, AKT vositalaridan maqsadli foydalanish yosh o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi, fonetik qabul qilishni yaxshilaydi va til muhitini sun'iy ravishda bo'lsa-da, dars xonasida yaratish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, ingliz tili, tinglab tushunish (listening), axborot texnologiyalari, interaktiv usullar.

Kirish

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini isloh qilish strategiyasining ustuvor yo'nalishlaridan biri xorijiy tillarni o'qitish sifatini tubdan yaxshilashdir. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichi – bu tilni o'rganishning eng nozik va mas'uliyatli davri hisoblanadi. Bu yoshda bolalar nutq apparati moslashuvchan bo'lib, eshitish qobiliyati yuqori darajada rivojlangan bo'ladi. Shu sababli, ilk qadamlardan to'g'ri talaffuz va tinglab tushunish kompetensiyasini shakllantirish kelajakdagi til egallash jarayonining poydevorini qo'yadi.

An'anaviy ta'lim usullarida tinglab tushunish ko'pincha faqat o'qituvchining og'zaki nutqiga yoki oddiy audiokassetalarga (CD/DVD) asoslangan holda amalga oshirilgan. Biroq, XXI asr – axborot texnologiyalari asri bo'lib, unda raqamli vositalarsiz samarali ta'limni tasavvur qilish qiyin. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun "o'yin" va "qiziqarli mashg'ulot" yetakchi faoliyat turi hisoblanadi. Zamonaviy AKT vositalari (interaktiv doskalar, planshetlar, maxsus dasturlar) aynan shu yoshdagi bolalarning e'tiborini jalb qilish, mavhum tushunchalarni vizuallashtirish va real hayotiy vaziyatlarni modelashtirish imkonini beradi.

Maqolaning maqsadi – boshlang'ich sinflarda ingliz tilini tinglab tushunish ko'nikmasini shakllantirishda axborot texnologiyalarining o'rni, ulardan foydalanishning aniq metodikasi va samaradorligini ilmiy-pedagogik jihatdan asoslashdir.

Tinglab tushunish kompetensiyasining psixologik-pedagogik xususiyatlari

Tinglab tushunish (Listening) – bu tilni o'rganishdagi to'rtta asosiy ko'nikmadan (tinglash, gapirish, o'qish, yozish) birinchisi va eng murakkabi hisoblanadi. Psixolingvistik

Date: 27th March-2026

nuqtai nazardan, tinglab tushunish passiv jarayon emas, balki aktiv kognitiv faoliyatdir. O'quvchi eshitgan tovushlarni ajratib olishi, ularni so'zlar va gaplarga birlashtirishi, kontekstga ko'ra ma'nosini anglashi va xotirasida saqlashi kerak.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari (7-10 yosh) uchun quyidagi psixologik xususiyatlar xosdir:

Eshitish diqqatining beqarorligi: Bolalar uzoq vaqt davomida bir xil audio materialga e'tibor qaratishda qiynaladilar.

Vizual qabulga moyillik: Ular ma'lumotni ko'z orqali (rasmlar, harakatlanuvchi obyektlar) qabul qilganda yaxshiroq tushunadilar.

O'yin faoliyatiga intilish: O'yin elementlari mavjud bo'lganda o'rganish jarayoni tezroq va chuqurroq kechadi.

Taqlid qilish qobiliyati: Bolalar eshitganlarini darhol takrorlashga va harakatlarda aks ettirishga moyildirlar (TPR – Total Physical Response metodi).

Shu sababli, an'anaviy "magnitofonni yoqib qo'yish va tinglash" usuli bugungi kunda samarasiz hisoblanadi. O'quvchini faollashtirish, uning diqqatini ushlab turish va materialni mazmunli qabul qilishini ta'minlash uchun interaktiv texnologiyalarga ehtiyoj tug'iladi.

Axborot texnologiyalari vositalari va ularning tasnifi

Ingliz tilini tinglab tushunishni rivojlantirishda quyidagi AKT vositalaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir:

Multimedia va Interaktiv ilovalar

Interaktiv doskalar (Smart Board) va proyektorlar yordamida audio materiallarni video ranglamalar, animatsiyalar va subtitrlar bilan birga taqdim etish mumkin. Masalan, "British Council LearnEnglish Kids", "Starfall", "ABCmouse" kabi platformalarda hikoyalar, qo'shiqlar va multfilmlar joylashtirilgan bo'lib, ular maxsus boshlang'ich sinf dasturlariga moslashtirilgan.

Mobil ilovalar va Onlayn treninglar

Smartfon va planshetlarda ishlaydigan ilovalar (Duolingo, Lingualeo, Quizlet) o'quvchilarga mustaqil ravishda tinglash mashqlarini bajarish imkonini beradi. Bu ilovalar ovozni tanib olish (speech recognition) texnologiyasiga ega bo'lib, o'quvchi eshitganini to'g'ri takrorlaganda ball to'playdi, bu esa gamifikatsiya elementidir.

Audio-kitoblar va Podkastlar

Bolalar uchun mo'ljallangan soddalashtirilgan audio-kitoblar va podkastlar tinglash ko'nikmasini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ularda sekin sur'atdagi nutq, aniq talaffuz va takrorlanuvchi strukturalar mavjud.

Virtual va Augmented Reality (VR/AR)

Garchi bu texnologiyalar hamma maktablarda ham keng tarqalmagan bo'lsa-da, kelajakda ular til muhitini to'liq simulyatsiya qilishda muhim ahamiyatga ega. VR ko'zoynaklari orqali o'quvchi virtual do'kon, bog' yoki maktabga tushib, u yerda gaplashayotgan odamlarni tinglashi va vazifalarni bajarishi mumkin.

Tinglab tushunishni shakllantirish metodikasi

Date: 27th March-2026

AKT vositalaridan foydalangan holda darsni tashkil qilish quyidagi bosqichlardan iborat bo'lishi kerak:

Darsgacha tayyorgarlik bosqichi (Pre-listening)

Bu bosqichda o'quvchilarning diqqati mavzuga qaratiladi va yangi so'zlar bilan tanishtiriladi.

Metodik usul: Interaktiv doskada mavzuga oid rasmlar yoki qisqa video fragment ko'rsatiladi. O'qituvchi "Siz nima haqida deb o'ylaysiz?", "Kimlarni ko'ryapsiz?" kabi savollar beradi.

AKT roli: Kahoot yoki Plickers kabi ilovalar orqali tezkor so'rov o'tkaziladi, o'quvchilar variantlarni tanlaydilar. Bu ularni keyingi tinglashga ruhan tayyorlaydi.

Tinglash jarayoni (While-listening)

Bu asosiy bosqich bo'lib, unda audio yoki video material bir necha marta tinglanadi.

Birinchi tinglash: Umumiy mazmunni tushunish uchun. O'quvchilar faqat tinglaydilar, yozmaydilar. Video materialda animatsiya voqealar rivojini tushunishga yordam beradi.

Ikkinchi tinglash: Aniq ma'lumotlarni aniqlash uchun. O'quvchilarga interaktiv doskada yoki planshetlarda topshiriqlar beriladi (masalan, "To'g'ri javobni bosing", "Rasmlarni ketma-ketlikda joylashtir", "Bo'sh joylarni to'ldir").

Metodik usul: "Drag and Drop" (surib qo'yish) texnologiyasi yordamida eshitgan so'zlarni tegishli rasmlar bilan moslashtirish. Bu usul bolalarning motorikasini ham rivojlantiradi va zerikishni oldini oladi.

Darsdan keyingi bosqich (Post-listening)

Tushunilgan materialni mustahkamlash va nutqiy faoliyatga o'tkazish.

Metodik usul: Eshitgan hikoya asosida rolli o'yinlar uyushtirish yoki qisqa video suratga olish.

AKT roli: O'quvchilar o'z ovozlari bilan multfilm qahramonlarini dublyaj qilishlari mumkin (masalan, "Flipgrid" ilovasi orqali). Yoki tinglangan matn bo'yicha viktorina o'tkaziladi.

Gamifikatsiya va motivatsiya

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun eng samarali usullardan biri bu – gamifikatsiya (o'yinlashtirish) dir. AKT vositalari buning uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Virtual mukofotlar: To'g'ri javob bergan o'quvchiga virtual yulduzcha, medal yoki ochko berilishi.

Reyting tizimi: Sinfdoshlar o'rtasida sog'lom raqobat muhitini yaratish.

Darajali topshiriqlar: Osondan qiyinga qarab bosqichma-bosqich o'tish. Masalan, dastlab bitta so'zni tinglab topish, keyin gapni, so'ngra kichik dialogni tushunish.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'yin elementlari qo'shilgan tinglash mashqlarida o'quvchilarning diqqat markazida qolish vaqti an'anaviy usulga nisbatan 2-3 barobar ortadi.

Date: 27th March-2026

Xatolik qilishdan qo'rqish hissi kamayadi, chunki dastur xatoni "yutqizish" emas, balki "qayta urinish" deb qabul qiladi.

5. Amaliy misol: "Mening oilam" mavzusida dars fragmenti

Mavzu: My Family (Mening oilam).

Sinf: 3-sinf.

Maqsad: Oilaa a'zolarini nomlarini tinglab tushunish va ularni aniqlash.

Dars jarayoni:

1. Kirish: Interaktiv doskada "Peppa Pig" multfilmidan oilasi haqidagi 2 daqiqalik fragment ko'rsatiladi (ovozsiz). O'quvchilar kimlarni ko'rishlarini taxmin qiladilar.

2. Yangi so'zlar: Ekran chiqayotgan personajlarning ismlari (Mummy, Daddy, Brother, Sister) audio 伴随 (audio bilan birga) eshitiladi. O'quvchilar takrorlaydilar.

3. Asosiy mashg'ulot: O'qituvchi audio faylni yoqadi: "This is Peppa. This is her brother George...".

Topshiriq 1: Planshetlarda berilgan rasmlarni eshitilgan tartibda joylashtirish (Interactive sequencing).

Topshiriq 2: "Who is wearing red?" (Kim qizil kiyim kiygan?) kabi savollarga interaktiv test orqali javob berish.

4. Mustahkamlash: O'quvchilar juft-juft bo'lib, tabletga o'z oilasi haqida qisqa gap yozadilar va uni o'qib yozdiradilar (AI orqali tekshirish).

Natijada, o'quvchilar nafaqat tingladilar, balki ko'rdilar, harakat qildilar va ijod qildilar. Bu ko'p kanalli qabul qilish (multimodal learning) tinglab tushunishni mustahkamlaydi.

Qiyinchiliklar va yechimlar

AKT dan foydalanishda quyidagi qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin:

Texnik ta'minot yetishmasligi: Barcha maktablarda ham zamonaviy jihozlar yo'q.

- Yechim: O'qituvchi o'z smartfoni va kichik kolonkadan foydalanishi, QR-kodlar orqali o'quvchilarning uy telefonlariga material yuborishi mumkin.

- O'qituvchilarning raqamli savodxonligi: Ba'zi pedagoglar yangi dasturlardan foydalana olmaydilar.

- Yechim: Doimiy malaka oshirish kurslari, vebinarlar va metodik qo'llanmalar yaratish.

- Vaqt cheklovi: Dars vaqtida texnik nosozliklar vaqt ketishi mumkin.

- Yechim: Har doim "B rejasi" (offline variant) ga ega bo'lish.

Xulosa

Boshlang'ich sinf ingliz tili darslarida tinglab tushunish kompetensiyasini shakllantirishda axborot texnologiyalaridan foydalanish nafaqat zamon talabi, balki pedagogik zaruratdir. AKT vositalari:

1. Til muhitini sun'iy ravishda bo'lsa-da, dars xonasida yaratish imkonini beradi.

2. O'quvchilarning kognitiv faolligini va motivatsiyasini oshiradi.

Date: 27th March-2026

3. Individual yondashuvni amalga oshirishga (har bir bola o'z sur'atida ishlashi mumkin) xizmat qiladi.

4. Tinglash jarayonini vizuallashtirib, materialni yaxshiroq anglashga yordam beradi.

Kelajakda boshlang'ich ta'limda sun'iy intellektga asoslangan personal lashtirilgan o'quv dasturlarini joriy etish, tinglab tushunish ko'nikmasini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi. O'qituvchining roli esa ma'lumot beruvchidan, o'quvchini raqamli olamda yo'naltiruvchi mentor va fasilitatorga o'zgarishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktyabdagi PQ-4491-sonli "O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori.
2. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press. (Til o'qitish metodikalari bo'yicha klassik asar).
3. Harmer, J. (2015). The Practice of English Language Teaching. Pearson Longman. (Ingliz tilini o'qitish amaliyoti, jumladan listening skills bo'limi).
4. Nunan, D. (2003). The Impact of English as a Global Language on Educational Policies and Practices in the Asia-Pacific Region. TESOL Quarterly.
5. Abdullayeva N.R. (2021). Boshlang'ich sinflarda xorijiy tilni o'qitishda innovatsion texnologiyalar. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.
6. British Council. (2022). Teaching English with Technology: A Guide for Primary Teachers. London: British Council Publications.
7. Qodirov A.M. (2023). Raqamli ta'lim muhitida til kompetensiyalarini shakllantirish. "Xalq ta'limi" jurnali, №4, 45-50-betlar.

